

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 343.3/.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2023-6-44>

Гладченко Д. М.,

*аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. СТ. 416, 417 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, В ЧАСТИНІ ЗМІН ОЗНАК НАСТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОТИПРАВНОСТІ ДІЯНЬ

LEGAL ANALYSIS OF THE NEW EDITION OF MILITARY CRIMINAL OFFENSES UNDER ARTICLES 416, 417 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE IN TERMS OF CHANGING THE SIGNS OF CRIMINAL UNLAWFULNESS OF ACTS

У статті здійснено правовий аналіз нової редакції військових кримінальних правопорушень, передбачених ст. 416 «Порушення правил польотів або підготовки до них» та ст. 417 «Порушення правил кораблеводіння» розділу XIX Особливої частини Кримінального кодексу України, затвердженої Законом України від 06.09.2023 р. № 3380-IX. Ключову увагу приділено дослідженню змін сутності та особливостей суспільно небезпечних наслідків, що є визначальними ознаками настання кримінальної протиправності діянь, передбачених цими військовими кримінальними правопорушеннями з матеріальним складом.

Проаналізовано проблематику попередньої редакції ст. ст. 416, 417 кримінального закону, зокрема виявлено існування правової невизначеності через відсутність належного нормативного тлумачення кваліфікаційної ознаки «спричинення інших тяжких наслідків».

Досліджено виклад нової редакції вищезгаданих статей та встановлено, що законодавець здійснив перебудову конструкцій їх змісту, доповнив їх новими кваліфікаційними ознаками у вигляді настання певних наслідків протиправної діяльності та вдався до розмежування відповідальності за вчинення передбачених ними кримінальних діянь в залежності від ступеня небезпечності їх результатів.

Водночас особливу увагу приділено доповненню змісту ст. 416 КК України відповідною приміткою, що тлумачить встановлені ст. ст. 416, 417 суспільно небезпечні наслідки з матеріальним зовнішнім проявом, чітко встановлюючи розміри збитків, зокрема визначаючи їх найнижчі межі.

Визначено наявність певних недоліків нового викладу досліджуваних статей та запропоновано відповідні зміни до кримінального закону.

Констатовано, що новою редакцією ст. ст. 416, 417 КК України законодавець значною мірою усунув створену ним правову невизначеність, що існувала за минулого викладу цих норм.

Ключові слова: *правила польотів, правила кораблеводіння, диспозиція, примітка, суспільно небезпечні наслідки, матеріальний склад кримінального правопорушення.*

The article provides a legal analysis of the new edition of military criminal offenses under Article 416 "Violation of Flight Rules or Preparation for Them" and Article 417 "Violation of Navigation Rules" of Chapter XIX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, approved by Law of Ukraine No. 3380-IX dated September 06, 2023. The key attention is paid to the study of changes in the essence and features of socially dangerous consequences which are the determining signs of criminal unlawfulness of acts provided for by these military criminal offenses with material corpus delicti.

The author analyzes the problems of the previous edition of Articles 416, 417 of the criminal law, in particular, the existence of legal uncertainty due to the lack of proper regulatory interpretation of the qualifying feature "causing other grave consequences" is revealed.

The author examines the wording of the new edition of the aforementioned articles and establishes that the legislator restructured the structures of their content, supplemented them with new qualifying features in the form of certain consequences of illegal activities and resorted to differentiating liability for criminal acts provided for therein depending on the degree of danger of their results.

At the same time, special attention is paid to supplementing the content of Article 416 of the Criminal Code of Ukraine with a relevant note interpreting the socially dangerous consequences with material external manifestation established by Articles 416 and 417, clearly establishing the amount of damages, in particular, defining their lowest limits.

The author identifies certain shortcomings of the new wording of the studied articles and proposes appropriate amendments to the criminal law.

It is stated that with the new edition of Articles 416, 417 of the Criminal Code of Ukraine, the legislator has largely eliminated the legal uncertainty created by it which existed in the previous wording of these provisions.

Key words: *flight rules, rules of navigation, disposition, note, socially dangerous consequences, material corpus delicti of a criminal offense.*

Неоцінено важливу роль у заходах з відсічі та стримування російської збройної агресії відіграють авіаційні підрозділи та корабельний склад Збройних Сил України та інших національних військових формувань. Сотні українських бойових літаків, гелікоптерів та безпілотних літальних апаратів, військових кораблів, катерів й морських дронів активно захищають повітряний і водний простір України, обороняють наземні цивільні та військові об'єкти від атак ворога, підтримують дії наших військ на суходолі. Водночас продовжується й повсякденна небойова діяльність особового складу авіаційних підрозділів та екіпажів кораблів, зокрема пов'язана з постійним підтриманням і вдосконалення своїх професійних навичок.

За таких обставин, пов'язаних з екстраординарною інтенсифікацією використання авіаційної військової техніки та бойових суден, значно підвищилися ризики виникнення різних надзвичайних подій, що становлять загрозу як життю і здоров'ю, так і обороноздатності України шляхом тимчасової або безповоротної втрати безцінних спеціалістів та коштовного військового майна. А однією із запорок запобігання зазначеним суспільно небезпечним подіям є неухильне дотримання встановленого законодавством порядку несення (проходження) військової служби в частині правил експлуатації літальних апаратів, польотів чи підготовки до них, а також правил кораблеводіння, на кримінально-правовий захист яких покликані такі складові інституту військових кримінальних правопорушень, регламентованого розділом XIX Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), як ст. 416 «Порушення правил польотів або підготовки до них» та ст. 417 «Порушення правил кораблеводіння» [1].

Необхідність попередження і мінімізації ризиків аварій та катастроф військових літальних апаратів і кораблів не залишилися й поза

увагою нормотворця, який Законом України від 06.09.2023 р. № 3380-IX (далі – Закон № 3380-IX) приклав зусиль, зокрема, до вдосконалення норм ст. ст. 416, 417 кримінального закону саме в їх ключовому аспекті – правовій регламентації ознак настання кримінальної протиправності передбачених ними діянь [2].

Так, первинний зміст обох зазначених положень законодавства про кримінальну відповідальність охоплював тільки один «унітарний» основний склад кримінального правопорушення та визнавав злочинним:

1) порушення правил польотів або підготовки до них, а також порушення правил експлуатації літальних апаратів, що спричинило катастрофу або інші тяжкі наслідки (диспозиція ст. 416 КК України);

2) порушення правил кораблеводіння, що спричинило загибель людей, загибель корабля або інші тяжкі наслідки (диспозиція ст. 417 КК України).

За вчинення вищевказаних протиправних діянь санкції обох статей передбачали покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років (що, з огляду на зміст ч. 6 ст. 12 кримінального закону, дозволяло класифікувати їх як особливо тяжкі злочини) [3].

І хоча автори Закону № 3380-IX, який набрав чинності 05.10.2023 р., зазначили про його спрямованість саме на забезпечення правової визначеності стосовно відповідальності певної категорії військовослужбовців, все ж лейтмотивом наведеного в пояснювальній записці обґрунтування необхідності прийняття законопроекту стало наполегливе зосередження на проблематиці надмірної суворості покарань, передбачених санкціями діючої тоді редакції ст. ст. 415–417 КК України, взагалі залишаючи поза увагою недоліки диспозицій таких положень, пов'язані з правовою невизначеністю [4]. Але саме через призму аналізу цих дефектів

попереднього викладу зазначених норм можна по-справжньому оцінити правильність нововведень, досліджених в цій науковій роботі.

Так, військові кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 416, 417 кримінального закону, характеризуються саме матеріальним складом, адже їх диспозиції встановлюють не тільки злочинність окремих діянь, а й визначають певні суспільно небезпечні наслідки як обов'язкову ознаку їх кримінальної протиправності. А як зазначав Н. А. Мирошниченко, надаючи характеристику злочинам з матеріальним складом: «Соціально-правові наслідки настають при скоєнні будь-яких злочинів, а кримінально-правові – лише при закінчених злочинах з матеріальним складом. Тому для кваліфікації злочину мають значення тільки кримінально-правові наслідки, зазначені в диспозиціях статей особливої частини» [5, с. 842]. Тож для кримінальних правопорушень з матеріальним складом принципово важливою є чітка і послідовна нормативно-правова регламентація сутності й особливостей суспільно небезпечних наслідків їх діянь, чим зміст ст. ст. 416, 417 КК України в редакції до 05.10.2023 р., на жаль, похизуватися не міг.

З доредакційного викладу досліджуваних статей найбільш чітко можна прослідкувати встановлення протиправних результатів злочинної діяльності, що пов'язані із загибеллю людей. Зокрема ст. 417 закону про кримінальну відповідальність містила пряму вказівку на це, а в межах ст. 416 така обставина впливала з тлумачення терміну «катастрофа» [3], яке можна отримати за допомогою норм Повітряного кодексу України [6]. Крім того, тільки ст. 417 КК України в минулому викладі прямо визначала кваліфікаційну ознаку, пов'язану зі спричинення матеріальної шкоди, а саме загибель корабля [3].

Але після таких прикладів, конкретних і здебільшого однозначних, перелік суспільно небезпечних результатів кримінально-протиправної діяльності диспозицій обох вищезгаданих статей продовжувався поняттям «спричинення інших тяжких наслідків», якому не надавалося жодних роз'яснень ані серед положень національного законодавства [3], ані в межах загальнообов'язкової судової практики. Водночас наукова спільнота характеризувала вищевказану кваліфікаційну ознаку досить

широко: це і спричинення тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, і зрив виконання бойових завдань, і знищення або серйозне пошкодження літальних апаратів чи інших кораблів тощо [7, с. 953, 954].

Отож, застосувавши у первинній редакції ст. ст. 416, 417 КК України формулювання «інші тяжкі наслідки» та не надавши йому належного нормативного тлумачення, законодавець окреслив по суті необмежене і чітко не визначене коло суспільно небезпечних результатів кримінально-протиправної діяльності, чим де-факто делегувала дискреційні повноваження щодо тлумачення зазначених положень в цій частині виконавчій та судовій владі. Було створено умови для неоднакового та неприпустимо вільного застосування вищезгаданих норм кримінального матеріального права через потенційно різне суб'єктивне розуміння сутності «інших тяжких наслідків» (зокрема їх міри тяжкості) окремо взятими слідчими, прокурорами, керівниками органів досудового розслідування і прокуратури, суддями.

Зазначене спричинило виникнення правової невизначеності щодо ключових ознак двох особливо тяжких злочинів, які, між іншим, є не рядовим порушенням Закону, а найбільш суспільно небезпечними протиправними діяння як за їх загальною градацією, так і в межах внутрішньовидової класифікації кримінальних правопорушень. А у випадку ст. ст. 416, 417 КК України це становить особливу загрозу не тільки для прав і свобод людини, що могла невмотивовано підпасти під дію негативних правових наслідків притягнення до кримінальної відповідальності всупереч первинному замислу законодавця щодо криміналізації певних діянь (чого вже більш ніж достатньо для привернення особливої уваги до вдосконалення відповідних положень кримінального законодавства), а і для обороноздатності України, ще й в умовах повномасштабного збройного конфлікту, адже спеціальними суб'єктами досліджуваних військових кримінальних правопорушень виступають саме висококваліфіковані військовослужбовці, що опанували складні та надважливі військові спеціальності.

Тому нормотворець новелами Закону № 3380-ІХ вдався до комплексної перебудови змісту положень ст. ст. 416, 417 КК України та,

зокрема, їх конкретизації саме в частині правової регламентації злочинних результатів передбачених ними діянь.

Так, ст. 416 закону про кримінальну відповідальність було викладено у новій редакції, диспозиціями якої визначено два самостійні склади військових кримінальних правопорушень:

1) порушення правил польотів або підготовки до них, а також порушення правил експлуатації літальних апаратів, що спричинило потерпілому тяжкі тілесні ушкодження або завдало матеріальної шкоди у великому розмірі (ч. 1 ст. 416 КК України);

2) порушення правил польотів або підготовки до них, а також порушення правил експлуатації літальних апаратів, що спричинило катастрофу або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 416 КК України) [1].

Аналогічний підхід законодавець застосував і щодо ст. 417 кримінального закону, яка з 05.10.2023 р. стала криміналізувати:

1) порушення правил кораблеводіння, що спричинило потерпілому тяжкі тілесні ушкодження або завдало матеріальної шкоди у великому розмірі (диспозиція ч. 1 ст. 417 КК України);

2) порушення правил кораблеводіння, що спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки (диспозиція ч. 2 ст. 417 КК України) [1].

Отже, раніше існуючі в попередньому «унітарному» викладі кваліфікаційні ознаки «спричинення катастрофи», «спричинення загибелі людей» та «спричинення інших тяжких наслідків», які новою редакцією зосередили в межах диспозицій ч. 2 ст. 416 та ч. 2 ст. 417 кримінального закону, доповнилися менш суспільно небезпечними наслідками «спричинення потерпілому тяжких тілесних ушкоджень» та «завдання матеріальної шкоди у великому розмірі», а діяння, що характеризуються їх настанням – виокремили в нові самостійні основні склади кримінальних правопорушень, регламентовані ч. 1 ст. 416 і ч. 1 ст. 417 КК України.

Вищенаведені диспозиційні перетворення закономірно доповнилися відповідними змінами санкційних складових ст. ст. 416 та 417 КК України, які не тільки було відповідними чином розділено між новоствореними частинами зазначених статей, але й наділено їх ознаками альтернативності (подібно до санкцій «сестринської» їм «наземно-транспортної»

ст. 415 цього ж Кодексу). І якщо санкції ч. 1 ст. 416 й ч. 1 ст. 417 КК України передбачають більш м'які покарання, які дозволяють класифікувати передбачені ними діяння саме як тяжкі злочини, то значно більш небезпечні для публічного порядку дії та бездіяльність, криміналізовані ч. 2 ст. 416 і ч. 2 ст. 417, караються суворіше та є саме особливо тяжкими злочинами [1]. У такий спосіб нормотворець здійснив розмежування кримінальної відповідальності в залежності від тяжкості суспільно небезпечних наслідків протиправних діянь, передбачених цими статтями.

При цьому, одним із визначальних для забезпечення правової визначеності аспектів новел Закону № 3380-IX стало доповнення ст. 416 КК України новою спеціальною нормою – приміткою.

Так, гіпотеза абзацу першого примітки до ст. 416 кримінального закону визначає передбачену ч. 1 ст. 416 та ч. 1 ст. 417 матеріальну шкоду у великому розмірі як шкоду, що у шістсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Водночас під тяжкими наслідками, зазначеними у ч. 2 ст. 416 та ч. 2 ст. 417 КК України, абзац другий новели-примітки розуміє такі наслідки, які полягають у заподіянні матеріальної шкоди (збитків) у вигляді безповоротної втрати літального апарату, корабля або якщо вартість відновлення (ремонт) літального апарату, корабля у шістдесят тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Саме цією нормою, начебто, нарешті остаточно усувається описана вище за текстом правова невизначеність, пов'язана з поняттям «інші тяжкі наслідки» [1]. Але є нюанс...

В гіпотезі абзацу другого примітки до ст. 416 КК України тлумачення надається саме поняттю «тяжкі наслідки», але в тексті диспозицій ч. 2 ст. 416 та ч. 2 ст. 417 кваліфікаційна ознака визначена саме як «інші тяжкі наслідки» [1] (подібно до попередньої «унітарної» редакції зазначених статей [3]). З одного боку, розгляд такої понятійної розбіжності як підґрунтя для потенційної правової проблеми може видатися надмірним формалізмом, адже вбачається маловірогідним використання положень ч. 2 ст. 416 і ч. 2 ст. 417 кримінального закону не у взаємозв'язку зі змістом примітки до ст. 416.

Однак невелика ймовірність не виключає повної неможливості такого правозастосування, за якого означальний займенник «інші» в формулюванні кваліфікаційної ознаки може спричинити її розширене тлумачення, а саме наділення тяжких наслідків невизначеним колом нематеріальних проявів всупереч задуму законодавця наділити їх тільки конкретними матеріальними, що підтверджується співставленням остаточної редакції Закону № 3380-IX та первинного змісту його проекту.

Так, тлумачення терміну «тяжкі наслідки» в початковій версії законопроекту містило лексичну конструкцію із використання сполучника підрядності «якщо»: «Тяжкими наслідками у статтях 416, 417 цього Кодексу вважаються наслідки, якщо вони полягають у заподіянні матеріальної шкоди (збитків)...» [8]. Наведений потенційний зміст норми споріднював би примітку до ст. 416 з текстом іншої подібної норми розділу XIX Особливої частини КК України – примітки до ст. 425, гіпотеза п. 2 якої виконує аналогічні нормативно-правові функції, тобто надає законодавчо визначене роз'яснення таких кваліфікаційних ознак військових кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 425, 426 та 426-1, як «істотна шкода» та «тяжкі наслідки» [1]. Водночас об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду постановою від 17.10.2022 у справі № 686/13801/16-к висувала, що через особливості лексичної конструкції гіпотези п. 2 примітки до ст. 425 КК України, що також полягають у застосуванні сполучника підрядності «якщо», роз'яснені нею кваліфікуючі ознаки мають альтернативні прояви, які можуть мати як матеріальний, так і нематеріальний характер [9]. При цьому, автор цієї роботи в межах своєї попередньо наукової статті відзначав, що цей пункт примітки ст. 425 кримінального закону однозначно потребує законодавчих змін, адже конкретно роз'яснює тільки розміри заподіяної матеріальної шкоди, взагалі не визначаючи нематеріальних проявів суспільно небезпечних наслідків діянь, коло яких ніяк нормативно не обмежено, чим однозначно створено умови правової невизначеності (частково нівелювати яку шляхом формування відповідного загальнообов'язкового правового висновку був змушений Верховний Суд) [10, с. 160].

Проте нормотворець, приймаючи Закон № 3380-IX, запобіг виникненню подібних негативних наслідків: від побудови тексту гіпотези абзацу другого примітки до ст. 416 кримінального закону із застосування сполучника підрядності «якщо» відмовився, будь-які посилення на альтернативність зовнішніх виявів тяжких наслідків у диспозиціях ч. 2 ст. 416 та ч. 2 ст. 417 прибрав і обмежив їх виключно заподіянням матеріальної шкоди (збитків) [1].

Тому доречним є внесення законодавцем відповідних «косметичних» змін до ст. ст. 416, 417 КК України, якими було б врегульовано розбіжності у формулюванні кваліфікаційних ознак у диспозиціях ч. ч. 2 ст. ст. 416, 417 та гіпотезі абзацу другого примітки до ст. 416. Зокрема, з огляду на визначення нормотворцем виключно матеріальної форми прояву тяжких наслідків (інших тяжких наслідків), слушною видається заміна цього словосполучення на інакше, наприклад – «матеріальну шкоду в особливо великому розмірі». Воно б було співзвучним з поняттям «матеріальна шкода у великому розмірі» в ч. ч. 1 ст. ст. 416, 417 і абзаці першому примітки до ст. 416 кримінального закону, та послідовно підкреслювало б більшу суспільну небезпечність цих наслідків проти-правної діяльності.

При цьому варто нагадати, що нематеріальні суспільно небезпечні наслідки військових кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 416, 417 КК України (а саме: «спричинення потерпілому тяжких тілесних ушкоджень», «спричинення катастрофи», «спричинення загибелі людей»), нормотворець прямо визначив у змісті їх диспозицій, чим однозначно посприяв забезпеченню правовій визначеності. Проте в «нематеріальній» площині цих норм кримінального права потребують додаткової уваги декілька аспектів.

Так, потенційно загрозливим для правової визначеності видається використання терміну «катастрофа» у диспозиції ч. 2 ст. 416 закону про кримінальну відповідальність. Звичайно, можна погодитися, що в цьому випадку ситуація не є подібною до проблематики кваліфікаційної ознаки «інші тяжкі наслідки», адже наявне релевантне зовнішнє джерело тлумачення поняття – Повітряний кодекс України, що встановлює правові основи діяльності

в галузі авіації, зокрема в галузі державної авіації (авіації, яка використовує повітряні судна з метою виконання функцій із забезпечення національної безпеки і оборони держави та захисту населення) [6], тобто профільно регулює суспільні відносини, на кримінально-правовий захист яких власне і покликані норми ст. 416 кримінального закону.

Проте відсутність відповідного нормативного роз'яснення катастрофи в межах самого КК України несе ризики неправильного застосування його норм в цій частині. Наприклад, класифікуючою ознакою катастрофи в розумінні п. 49 Кодексу в галузі авіації, окрім загибелі людей та їх зникнення безвісти, виступає «отримання тілесних ушкоджень зі смертельним наслідком» під час визначених цим пунктом обставин, тобто тілесних ушкоджень, внаслідок яких протягом 30 діб з часу авіаційної події настала смерть [6]. Але тоді не є повністю зрозумілим, як з таким положенням «повітряного закону» узгоджується суспільно небезпечний наслідок «спричинення потерпілому тяжких тілесних ушкоджень» у диспозиції ч. 1 ст. 416 закону кримінального. Чи охоплюється первинним задумом законодавця кваліфікація за ч. 1 ст. 416 КК України діянь, що спричинили потерпілому тяжкі тілесні ушкодження, які в подальшому призвели до смерті такої особи?

Ба більше, на тлі вищенаведеного правового регулювання Повітряного кодексу України, яке розмежує отримання людиною тілесних ушкоджень зі смертельним наслідком та загибель людини, впливає дещо неочікуване питання щодо правильного застосування й норм «військово-морської» ст. 417 КК України, адже диспозиція її ч. 1 передбачає кримінальну протиправність діяння у разі «спричинення потерпілому тяжких тілесних ушкоджень», а ч. 2 – «спричинення загибелі людей» [1]. Як в цьому разі кваліфікувати порушення правил кораблеводіння, що мало наслідком спричинення потерпілому тяжких тілесних ушкоджень, що в подальшому призвели до його смерті?

Крім того, різноманіття переліку обставин, пов'язаних з виникнення людських жертв, що дозволяють визначати авіаційну подію саме як катастрофу, викликають питання до змісту ч. 2 ст. 417 кримінального закону, яким де-факто залишено поза увагою зникнення людей без-

вісти. Такий наслідок явно характеризується значною суспільною небезпечністю і є загрозовим ймовірним під час надзвичайних ситуацій на водному просторі внаслідок порушення правил кораблеводіння.

Тому доречним є визначення універсальної кваліфікаційної ознаки «катастрофа», що була б передбачена як ч. 2 ст. 416 КК України, так і ч. 2 ст. 417 КК України, та отримувала відповідне роз'яснення безпосередньо в тексті примітки до ст. 416 КК України, охоплюючи найбільш суспільно небезпечні нематеріальні наслідки злочинних діянь: загибель людей, їх зникнення безвісти або спричинення потерпілому тяжких тілесних ушкоджень, що призвело до його смерті (отримання тілесних ушкоджень зі смертельним наслідком).

Також в контексті дослідження зазначеної новели-примітки варта розгляду відповідна частина висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України (далі – ГНЕУ ВРУ) на проєкт майбутнього Закону № 3380-ІХ.

Так, нормотворець зробив належні висновки із зауважень правових експертів і в остаточному тексті нової редакції ст. 417 КК кримінального закону прибрав згадку про суспільно небезпечні наслідки у вигляді загибелі корабля, що містилися як у попередній редакції цього положення [3], так і передбачалися викладом диспозиції ч. 2 ст. 417 КК України в межах первинного проєкту майбутнього Закону № 3380-ІХ [8]. Пов'язано це з тим, що новостворена ч. 2 ст. 417 закону про кримінальну відповідальність також охоплює кваліфікаційну ознаку «спричинення інших тяжких наслідки», яку примітка до ст. 416 КК України, серед іншого, наділяє такою формою вияву як заподіяння матеріальної шкоди (збитків) у вигляді безповоротної втрати корабля. А на тотожність результатів злочинної діяльності «загибель корабля» та «безповоротна втрата корабля» звернули увагу саме співробітники ГНЕУ ВРУ [11].

Водночас парламентські експерти, досліджуючи запропонований текст примітки до ст. 416 КК України, дійшли думки, що з її змісту не прослідковуються критерії, які було покладено в основу визначення саме таких розмірів матеріальної шкоди, які там зазначено [11]. Однак, безумовно віддаючи належне

легітимному бажанню ГНЕУ ВРУ отримати аргументоване роз'яснення з цього питання, варто визнати, що зі змісту всіх подібних норм кримінального закону навряд можна прослідкувати саме критерії встановлення зазначених розмірів шкоди, які визначаються законодавцем на основі його внутрішніх переконань та й здебільшого є компромісними і усередненими величинами. Додаткові перепони для оцінки правильності визначення законодавцем саме таких розмірів матеріальної шкоди, які зазначені у примітці до ст. 416 КК України, об'єктивно створює небезпідставна відносна неpubлічність питань матеріально-технічного забезпечення Сил оборони України, особливо в умовах повномасштабної російської агресії.

При цьому, спеціалісти ГНЕУ ВРУ вдалися до порівняння розмірів матеріальної шкоди, передбачених новелою-приміткою та нормами вищезгаданої примітки до ст. 425 кримінального закону [11]. Проте таке співставлення не видається доречним, адже ці норми конкретизують кваліфікаційні ознаки зовсім різних за своєю суттю військових кримінальних правопорушень. Так, суспільно небезпечні діяння, передбачені ст. ст. 416, 417 закону про кримінальну відповідальність, пов'язані з пошкодженням або знищенням найбільш дороговартісних видів техніки національних військових формувань, та характеризуються саме необмеженою формою вини. Водночас примітка до ст. 425 закону про кримінальну відповідальність, зокрема, тлумачить поняття у ст. 426 та ст. 426-1, які є умисними військовими кримінальними правопорушеннями із зовсім іншою сутністю протиправних дій та бездіяльності.

Отже, Законом № 3380-IX нормотворець вдався до глибинної перебудови змісту ст. ст. 416, 417 КК України, які відзначалися недосконалістю норм диспозицій через використання кваліфікаційних ознак «спричинення інших тяжких наслідків», що не мали належного законодавчого тлумачення та фактично встановлювали необмежено коло суспільно небезпечних результатів злочинної діяльності. Тому у новій редакції зазначених положень було приділено особливу увагу саме забезпеченню правової визначеності та належній нормативно-правовій регламентації результатів злочинної діяльності.

Так, для злочинних діянь, передбачених ст. ст. 416, 417 закону про кримінальну відповідальність, було встановлено нові конкретні наслідки матеріального та нематеріального характеру, настання яких є ключовою умовою їх кримінальної протиправності. При цьому, за ознаками таких наслідків здійснено розмежування відповідальності: діяння з менш суспільно небезпечними злочинними результатами зосереджено в межах ч. 1 ст. 416 й ч. 1 ст. 417 КК України і класифіковано як тяжкі злочини з відповідними м'якшими санкціями, а дії та бездіяльність з більш загрозливими для публічного порядку наслідками караються значно жорсткіше і згруповані в складах особливо тяжких злочинів, передбачених ч. 2 ст. 416 й ч. 2 ст. 417. Водночас зміст ст. 416 кримінального закону доповнено відповідною приміткою, що тлумачить встановлені ст. ст. 416, 417 суспільно небезпечні наслідки з матеріальним зовнішнім проявом, чітко встановлюючи розміри збитків, зокрема визначаючи їх найнижчі межі [1].

Вищеописані новели Закону № 3380-IX Н. О. Пустова у своєму дисертаційному дослідженні охарактеризувала як декриміналізацію [12, с. 62, 259], з чим безумовно можна погодитись, додатково відзначивши особливу правову природу таких дій законодавця в цьому випадку – фактично відбулось усунення кримінальної протиправності невизначеного кола діянь, які могли спричинити «інші тяжкі наслідки», сутність яких не була розтлумачена належним чином в попередній редакція розглянутих норм. При цьому, причини зазначеної декриміналізації Н. О. Пустова пов'язує тільки з урахуванням принципу верховенства права через спрямування нововведень на забезпечення правової визначеності [12, с. 62]. Така оцінка також видається вірною та знаходить підтвердження, проте потребує доповнення, оскільки не охоплює всіх особливостей обґрунтування впровадження досліджуваних новел.

Так, Закон № 3380-IX став черговим кроком, спрямованим на вдосконалення кримінально-правового інституту військових кримінальних правопорушень кримінального законодавства України, здійсненим законодавцем в умовах російського повномасштабного вторгнення та дії правового режиму воєнного стану. Автор

даної наукової статті у своїй попередній роботі вже приділяв увагу цьому процесу, зокрема вдався до порівняння новел Закону України від 13.12.2022 № 2839-IX, що посилював кримінальну відповідальність за вчинення окремих військових кримінальних правопорушень шляхом встановлення більш суворих санкцій та умов призначення покарань, та Закону України від 13.07.2023 № 3233-IX, яким навпаки – здійснено декриміналізацію окремих діянь, що охоплювалися ст. 407 КК України, врівноважуючи попередні суворі законодавчі заходи. При цьому, з огляду на відсутність належного автентичного роз'яснення мотивації нормотворця в межах відповідних супровідних документів до законопроекту, вищезгадане пом'якшення кримінальної відповідальності автором цієї роботи розглядалося саме як прояв гуманізму до українських військовослужбовців з боку законодавця [10, с. 154, 155].

Однак обґрунтування необхідності прийняття Закону № 3380-IX, що також продовжив нормотворчу тенденцію до зменшення жорсткості норм складових інституту військових кримінальних правопорушень, окрім заявленого спрямування на забезпечення правової визначеності розкриває ще один, цілком прозаїчний аспект декриміналізаційних заходів нормотворця, пов'язаний саме з воєнною необхідністю сьогодення. Так, було висловлено доводи, що надмірна суворість положень ст. ст. 416, 417 кримінального закону не враховує умов проходження військової служби в сучасних обставинах, може мати негативний вплив на морально-психологічний стан вій-

ськовослужбовців, а найголовніше – призвести до усунення військовослужбовців з унікальними і специфічними навичками, досвідом та знаннями від виконання бойових завдань з відсічі російському агресору у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності [4].

Тому кримінально-правові зміни, за яких військове кримінальне правопорушення в умовах воєнного 2023 р. отримало значно менш суворе нормативно-правове наповнення порівняно із своєю попередньою редакцією, прийнятою в мирному 2001 р., є не парадоксом, а законним наслідком тягаря реалій смертельної боротьби Українського народу за власну державність та незалежність, за якої виникає потреба зваженого і гнучкого підходу до належного кримінально-правового забезпечення діяльності національних військових формувань України, особливо коли мова йде про притягнення до відповідальності висококваліфікованих військовослужбовців з числа командних, льотних, технічних та інших кадрів авіаційних підрозділів та екіпажів корабельного складу.

Підсумовуючи правовий аналіз новел Закону № 3380-IX в частині змін ознак настання кримінальної протиправності діянь, передбачених ст. ст. 416, 417 КК України, можна констатувати, що нормотворець здебільшого комплексно усунув недоліки минулої редакції досліджуваних норм. Попри наявність певних проблемних аспектів нової редакції, вирішення яких було запропоновано у цій роботі, загалом варто відзначити високу якість нормотворчої роботи, яка, будемо сподіватися, збережеться і в подальшому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (в останній редакції ЗУ від 09.12.2023 № 3513-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20240101#Text>
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України щодо удосконалення положень чинного законодавства в частині кримінальної відповідальності за скоєння військових кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушеннями правил експлуатації бойових чи спеціальних машин, виконання польотів чи підготовки до них, кораблеводіння : Закон України від 06.09.2023 р. № 3380-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3380-20#n11>
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (в останній редакції ЗУ від 13.07.2023 № 3233-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20230811#Text>
4. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення положень чинного законодавства в частині кримінальної відповідальності за скоєння військових кримінальних правопорушень пов'язаних із порушеннями правил експлуатації бойових чи спеціальних машин, виконання польотів чи підготовки до них, кораблеводіння» : супровідний документ до законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1796491>

5. Мирошниченко Н.А. Конструкція складу злочину та її значення для кваліфікації : наукова стаття. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 22. Одеса, 2004. С. 841–844. URL: <http://www.apdp.in.ua/v22/158.pdf>
6. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 № 3393-VI (в останній редакції ЗУ від 13.07.2023 № № 3232-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>
7. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tatsii_VasyI/Kryminalnyi_kodeks_Ukrainy_Naukovo-praktychnyi_komentar_u_dvokh_tomakh_Tom_2_Osoblyva_chastyna.pdf
8. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення положень чинного законодавства в частині кримінальної відповідальності за скоєння військових кримінальних правопорушень пов'язаних із порушеннями правил експлуатації бойових чи спеціальних машин, виконання польотів чи підготовки до них, кораблеводіння : проект Закону України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1796489>
9. Постанова ОП ККС ВС від 17.10.2022 у справі № 686/13801/16-к : судове рішення Верховного Суду. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940469>
10. Гладченко Д.М. Правовий аналіз змін військових кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 407, 425 Кримінального кодексу України, внесених відповідно до Закону України від 13 липня 2023 р. № 3233-IX : *Нове українське право*. Вип. 4. Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 152–162. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/525/476>
11. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення положень чинного законодавства в частині кримінальної відповідальності за скоєння військових кримінальних правопорушень пов'язаних із порушеннями правил експлуатації бойових чи спеціальних машин, виконання польотів чи підготовки до них, кораблеводіння» : науково-експертний висновок ГНЕУ ВРУ. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1825834>
12. Пустова Н. О. Поняття, підстави та способи декриміналізації у Кримінальному праві України : дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії : Львів, 2023. 270 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6597/1/pustova_d.pdf